

Oponentský posudek rigorózní práce Mgr. Terezy ŽÁČKOVÉ :
Využívání činnostně pojaté výuky přírodopisu na 2. stupni základních
škol

V minulých dvou desetiletích prošlo české základní a střední školství významnými proměnami, které se dotkly ve výuce jak činnosti žáků, tak i učitelů. Z pohledu žáků šlo především o posílení jejich aktivity, o rozvíjení samostatnosti a dovedností při řešení zadaných úloh i o formování dalších charakteristik jejich osobností. Učitelům pak umožnilo toto nové pojetí významné zapojení do tvorby obsahu i realizace vyučovacího procesu. Naznačené změny, které mají v sobě celou řadu pozitivních prvků, se odrážejí v zavedení rámcových a školních vzdělávacích programů za současného odbourání významu rigidních osnov. Je samozřejmé, že celý tento inovační proces klade zvýšené nároky na tvůrčí schopnosti učitelů i na iniciativu žáků. Přes všechny zmíněné záměry a snahy se však zkvalitnit výuku zatím nepodařilo a naopak, jak konstatují i oficiální místa, úroveň vzdělanosti žáků klesá. Velice výrazně tento negativní trend můžeme sledovat také v oblasti přírodopisu a biologie. Příčin je celá řada a některých se dotknu i v následující části oponentského posudku. Lze však proto jen přivítat téma rigorózní práce, ve kterém se autorka pokouší alespoň analýzou významu činnostně pojaté výuky přispět k řešení tohoto nedobrého stavu v našem současném školství.

Předložená rigorózní práce má celkový rozsah 128 stran, další 3 strany pak tvoří přílohy. Součástí textu je řada tabulek, grafů, nákresů a obrázků. První teoretická, kompilačně pojatá část práce je cenná v tom, že autorka nejen vyčerpávajícím způsobem shrnuje pohledy různých pedagogů (včetně historického exkurzu) na činnostní pojetí výuky, ale podrobně rozvádí i využití PowerPointu s konkrétními ukázkami (kapitola navazuje na výsledky diplomové práce autorky). Druhá, vlastní výzkumná část charakterizuje výzkumný problém, cíle výzkumu, hypotézy, základní soubor a adekvátně stanovené výzkumné metody formou dotazníkového šetření u učitelů přírodopisu na 2. stupni ZŠ. Diskusi i závěr považuji též za dobře zpracované, i když se k tomuto problému ještě vracím v připomínkách.

Přes všechny nesporné klady disertační práce uvádím v následující části oponentského posudku některé připomínky a náměty, které mohou být předmětem rozpravy při obhajobě:

1. Nepovažuji jednostranně negativní hodnocení osnov (str. 13) za zcela odpovídající současnému názoru mnohých pedagogů, byť se jednalo o 70. léta minulého století. I osnovy umožňovaly učitelům uplatnit své tvůrčí schopnosti a pro ty, kteří kreativitou nevynikali, byly jistým spolehlivým vodítkem (osnovy svazovaly pouze obsahově a časově). Proto se dnes stále častěji ozývají i hlasy pro jejich opětné zavedení.
2. Na druhé straně nelze zcela bez výhrad přijmout zavedení RVP (i když jsem sám spoluautor jejich formulace pro biologii na gymnáziích) a ŠVP (str. 22). Právě jejich obecnost, stručnost a benevolentnost mohou být jednou z příčin poklesu vzdělanosti žáků (samozřejmě spolu s nepřehlednou plejádou nejrůznějších učebnicových řad).
3. Víím, že obr. 1 na str. 25 je převzat ze Skalkové (1999), ale nějak v něm vytrácí význam osobnosti učitele (je zde **co, komu, jak, proč**, ale chybí **kdo**) – jaký názor má autorka?

4. V diskusi by bylo potřeba vyjasnit rozsah a obsah pojmů metody a organizační formy (kapitola 2.5.2 i další). Myslím si, že u metod mohl být více citován Altmann (1975) a podobně i u organizačních forem (ALTMANN, A.: Organizační formy ve výuce biologie. Praha, SPN 1972). Organizační formy zde totiž zcela splývají s metodami, což je např. patrné v tabulce 3 (str. 104 – neoddělené) a tabulce 4 (str. 106 – oddělené). Chápu, že i organizační formy lze v obecné poloze považovat za cestu k dosažení cíle, ale v práci je jistá nejednotnost (např. na str. 104 jsou exkurze a laboratorní práce jednoznačně začleněny do metod. Prosím o srovnání např. se Skalkovou (1999) a Altmannem (1972, 1975).
5. Poněkud opatrnější bych byl při generalizaci závěrů dotazníkového šetření u učitelů ZŠ (v diskusi a závěrech práce). Z celkového počtu respondentů vrátilo vyplněný dotazník pouze 13,5 % a dá se zcela logicky předpokládat, že zbytek, tj. 86,5 %, jsou právě ti, kteří činnosti aktivity do výuky nezavádějí (nemají se čím pochlubit). Proč by jinak tak málo učitelů poměrně jednoduchý a časově nenáročný dotazník nevyplnilo? Má sama autorka jiné vysvětlení?

Závěry:

Celkově lze konstatovat, že se jedná o rigorózní práci kvalitní, která po formální, odborné i didaktické stránce splňuje všechna přísná kritéria stanovená pro elaborát tohoto druhu. Je přínosná jak pro teorii didaktiky biologie (shromáždění, shrnutí a zhodnocení teoretických východisek činnosti výuky), tak i pro pedagogickou praxi (výzkumné ověření stavu využívání forem a metod činnosti výuky na školách i naznačení dalších konkrétních možností). Autorka prokázala schopnost pracovat s odbornou českou i cizojazyčnou literaturou, stanovit si výzkumný problém, pracovní hypotézy a ty pak ověřit jednoduchým průzkumem na školách. Domnívám se, že tento její přístup k odborně pedagogické práci je dobrým předpokladem pro úspěšnou práci učitele. **Doporučuji proto rigorózní práci k obhajobě a po její úspěšné obhajobě a po složení státních rigorózních zkoušek souhlasím s udělením akademického titulu PhDr.**

V Praze dne 15. července 2012

Doc. PhDr. Petr Dostál, CSc.,
Kettnerova 2048, 155 00 Praha 13